

BULÁNYI GYÖRGY

EGYHÁZI, VILÁGI, JÉZUSRA EMLÉKEZTETŐ...

Irodalomtörténésznek indultam hetven éve. Ez volt az első szerelem, melyhez rendre, anyagához meg folyton-folyvást visszatérek, mert sokat mond nekem; olykor bizony többet, mint akármi más. Ilyenkor haza megyek. Honnan? A végső szerelemből, amely ma is tart. S innen felől nézek vissza Toldy Ferenc, Beöthy Zsolt, Horváth János és Nemeskürty István műveire. Toldyt még hallgathatta az egyetemen Beöthy, Beöthyt hallgatta Horváth, Horváthot meg hetven éve magam is, Nemeskürty pedig kortársam. A négy szerző egyetlen száz éven belül született: Toldy még kortársa volt Vörösmartynak, Beöthy Aranynak, Horváth Adynak, Nemeskürty meg a múlt században születetteknek. Mind a négyen irodalomtörténészek. Tudják, hogy irodalmunk latin nyelvűnek, egyházinak s közhasznúnak indult, s csak jó két százada váltott magyarra, profánra, szépirodalmira. Négyük közül a szakma csúcsa máig Horváth János, aki hajlandó volt tudomásul venni, hogy irodalmunk nem ősmondáinkkal, nem Beöthy volgai lovasával, nem is a Szent Gellért hallotta magyarok szimfóniájával indul, hanem a Zobor-hegyen remetéskedő Szórád latin nyelvű jámbor legendájával, annak aszkétikus gyakorlataival, hogy kedvében járjon Istenének – a jámbor. Nincs tehát pogánykori irodalmunk, legfeljebb ezer évvel későbbi, az Arany utáni, az elmúlt századi... – lesz majd nevezhető annak is; nem is tudom, hogy mennyi joggal.

Az elmúlt hónapok kánikulájában vettem le a polcra Horváth két kötetét: irodalmi műveltségünk kezdeteiről és megoszlásáról. Mind a kettő Moháccsal ér véget, s kezdet és megoszlás egyaránt latin nyelvű. Az elsőnek kiemelkedő alakja Szent István, a másodiknak a Hunyadi család s főleg Mátyás király. Az első alapít tíz püspökséget, számtalan monostort, és életszentségét legendák dicsérik. A másik a pogány Rómát magasztaló olasz humanizmus szálláscsinálóinak osztogatja a püspökségek javadalmait, de azért maga sem fordít hátat elődjek vallásának. Mátyás osztja meg irodalmi műveltségünket: a középkori egyházi eszményeket és az egyházi latint leváltja az ókori latin élet- és stílus eszményeivel. S ahogyan olvasom e hetven-nyolcvan évvel ezelőtt írt munkákat, melyekben csak visszaköszön az első szerelem, megszólal bennem a mostani szerelem, és megkérdezi, mi a különbség kezdet és megoszlás között? A lényegét illetően semmi, de semmi. Az egyik ugyanúgy jézuselőtti, mint a másik. Csak az egyházi latin mellé állít a megoszlás világit: az egykori, az ókori latint. Csak az egyházi élet mellé állít a megoszlás – világit.

Szórád jámbor öngyötrései, melyekkel Istennek óhajt kedveskedni, vagy Janus Pannonius Európa-szerte csodált versei, akármilyen latin stílusban megírva, csak irodalmi kísérő jelenségei annak, amit Szent István és Mátyás egyaránt tett. Mit tettek ők? Folytatták őseinket: Atilla vagy Árpád művét, egy nép életének teremtettek jelent és jövőt. Hogyan? A központi fejedelmi-királyi hatalom mindenek feletti értékévé tevésével. Sikerral is: hiszen úgy-ahogy, de megteremtették a központi hatalmat. Ahogyan Nagy Sándornak, Nagy Konstantinnak, Nagy Károlynak és a történelem összes többi nagyjainak is sikerült: mások kiontott vére által. S ahogyan nem sikerült mindez Jézusnak, aki elmenekült az őt királlyá tenni akarók elől, mert nem akarta kiontani senkinek a vérének. Ki is ontották az övét. Kik? Az urak, akik a vérontásban nagyok, s mindennek fölibe emelik a hatalmat és annak eszközeit.

Hasonlítsam össze szent királyunk szent jobbjának cselekedeteit Mátyáséval? Minek tegyem? Volt hadserege mind a kettőnek, mellyel véresen leverték, ha tudták, hatalmuknak minden magyar és nem magyar akadályozóját. Sem az egyháztörténelem, sem a világ-

történelem időközben megkeresztelt munkásainak nem tűnik fel, hogy ez az egész egyházi-világi kezdet és megoszlás még teljesen jézuselőtti. Hogy nincsen a történelemnek jézusi vonulata, csak jézuselőtti, csak hatalmi, csak véres. Hogyan lehet az Isten ennyire sikertelen?

Nem ennyire sikertelen. Van irodalmunknak, ha az életünknek nem is – s most csak a magyar irodalomra gondolok – isteni/jézusi vonulata is. Akkor születik meg, amikor a 18. század végén bekövetkezik irodalmunknak nem megoszlása, hanem váltása. Megszűnik latin nyelvűnek és egyházinak lenni, és lesz belőle honi nyelvű és profán. S nem lesz többé közhasznú (= hatalmi érdeket szolgáló) sem, csak merőben esztétikai, szépirodalmi – emberi lesz. Nehéz volt a váltás. A reformáció még folytatja a középkort, az egyházi tekintély uralmát, de a francia forradalom az Ész-istennő szobrát állítja az egyházak szobrainak helyére. S a Sárospatakon csak hat osztályt végzett berceli, tiszántúli református ifjú, Bessenyei György – Mária Terézia udvarában megismeri Voltaire és Rousseau írásait. A megismerés következtében felszabadul egyháza tekintélye alól, s gondolkodni kezd, s eljut – irodalmunkban elsőként – jó kétszáz évvel ezelőtt a természet fogalmához, mellyel elutasítja magától a világtörténelem s benne a keresztény egyházi múltnak egész jézustalanságát. Versének ezt a címet adja: Vallás. Ez az, amit le akar váltani. Azt, ami Szent Istváné és Mátyás királyé. (Kihagyásokkal közlöm versének szövegét.)

Nagy Isten! Miképpen végeztél felőlünk?
Hogy kívánsz mindenkor tiszteltetni tőlünk?
Add ki akaratod teremtéidnek,
Ne nézd tévelygésit ily sok népeidnek...
Örök tetszésének magyarázója lett
a földön tévelygő nagy emberi nemzet.
Istenét a lélek látni jól akarta,
Mely miatt világunk magát annyit marta.
Káin áldozott volt először Ábellel,
Kik frigyét akartak kötni istenekkel.
Ez bárány vérivel kiált az egekre,
Más gyümölcsöt hány az oltári tüzekre.
A két testvér ezen egymás ellen kelvén
Káin Ábel öccsét vérebe kevervén
Gyilkossá lesz önként az igaz istenért,
Kit áldozatával engedelemre kért.
Így mondják ezt köztünk a nagy történetek,
Beszélhetünk véle a keresztyéneknek.
Ekképpen a világ vérrel kezdette el
Azt érteni, kit még nem ismért lélekkel.
Az első emberek véres áldozatjok
Meghagyták utánnok, szenyvedt is magzatjok.
Őket a nagyvilág továbbá követte,
mely örök urát jól még meg sem érthette.
Az emberi nemzet magátul áldozván,
Fegyvert fog istenét sokként magyarázván.
Egyik: én értem csak, úgy mond, az egeket
Kimagyarázhatom a végezéseket.
Másik: ellent szökik s eztet hazudtolta,
Áldozat-tételét mérgeesen vádolja.
Ki-ki tüzesedik, a buzgóság hevül,
Fegyver, mely bizonyít, s vérünk a földön hül.

Pogány mint keresztény egymás közt csatázott
– Istenünk nevéért, ki ellen hibázott.
Amely igaz Isten nevébe egyik rész
Öldöklött, a többi ugyanezért elvész.
Egyik úgy sóhajtoz: uram, érted halok.
Másik ismét kiált: Istenért bosszulok.
Az öldöklő fegyvert buzgóság vezette,
Mely a természetet ekkor felejtette.
Így vérezte magát Istene nevében
Az emberi nemzet sokszor fegyverébe.
Nagy károkat tehet a vakult buzgóság
Hol jó cselekedet lehet sok gonoszság.
Irgalmas urunkat nevéért bosszuljuk,
Ember teremtésit prédába feldúljuk.
A természet, melynek józan érzései
Igaz Istenünknek bölcs rendelései,
Maga ellen fordult egy oly Teremtőért,
Ki nem szenvedheti az érte ontott vért.
Szerencsétlen ember, ki csak okoskodol,
S gondolataidba szüntelen hánykódsz,
Tudjad, hogy az elme megtévelyedhet
S okoskodásoddal elhitettethetik.
Világunk mélyébe alásüllyed lelked,
De fed a természet s elveszted Istened.
Mély okoskodásod több-több semmiségre
Vezeti életed kétségeskedésre.
Légy józan erkölcsű, emberséggel érezz
Élj jól, s mint a vadak, másokat ne vérezz.
Gondolkozzál léted belső törvényére,
Vigyázzál lelkednek igaz ösvényére.
Ezek felsőbb részek halandó sorsunkba,
Ezentúl háború minden világunkba.

Megáll az eszem. Ha olvasta Patakon az evangéliumokat, minderre rájöhetett volna, ahogyan én is rájöhettem volna minderre már gyerekkoromban. De nem jött rá sem ő, sem én. Szent István sem, Mátyás sem. Miért? Nincs válaszom erre. Majd rájövök akkor, amikor írom a KIO-t.

Versének mondanivalója: 1. Az ember keresi az Istent. 2. Mindegyike más és más eredményre jut, s ezért gyilkolja egymást. 3. Isten nem szenvedheti az érte ontott vért. 4. Erre, a gyilkosság elutasítására tanít a természetünk, az emberség, a lélek, létünk benső törvénye. Amikor elhatárolja magát Bessenyei György a vallástól, akkor talál rá Jézus tanítására, a tagadására annak, ami a régieknek mondatott: Szeresd felebarátodat és gyűlöld ellenségedet! Rátalál a háborúk elutasítására: Szeresd ellenségedet! Mindez azonban még csak irodalom. Bessenyei lelkes támogatója Mária Terézia uralmának, ő meg Bessenyeinek. De hamarosan jóhír lesz belőle Párizsban. Egy Jézusra emlékeztető jóhír: szabadság, egyenlőség, testvériség. A múlt történelmének nagyjai Jézus nevében gyilkoltak. A felvilágosodás majd Jézus nevének említése nélkül gyilkol tovább, és folytatja azt, ami mondatott a régieknek – nem méregpohárral, kereszttel, máglyával, de guillotine-nal. Az ember marad csak ember, de ennek ellenére is újra becsülethez jut a jóhír: semmiképpen sem gyilkolhatsz! Meg is fogalmazhatod már, s el sem égetnek már érte a máglyán. Az egyház a II. Vatikáni Zsinaton sem jutott el ide.

Nem mondta ki, hogy Jézus nevében nem háborúzhatunk. Nem tanította, hogy semmiképpen sem lehetünk katonák.

Tiszabercel szülötte valamit kimondott. Azt, amit a Betlehemi gyermek mondott. S amit Bécsben s a Tisza mellett kimondtak, abból lett valami... legalábbis a magyar irodalomban. Meg lehetne írni a magyar irodalomnak e Bessenyei-féle váltás utáni történelmét: azaz meg lehetne írni irodalmunk jézusi ágának történelmét. Vékonyka kis ág lenne, de lenne. S nagyobbára csak olyanok kerülnének bele, mint maga Bessenyei is: részint Mária Terézia embere, részint az emberi váltásé. Még nem Jézusé, de Jézus tanítására legalább emlékeztető. A javát felsorolhatom. Felsoroljam? Teszem.

Csokonai: Az estve: Az enyém, a tied mennyi lármát szüle, Miolta a miénk nevezet elüle.

Berzsenyi: Fohászkodás

Kölcsey: Zrínyi második éneke

Vörösmarty: A Guttenberg albumba, Az emberek, A vén cigány

Petőfi: Én, Az apostol, A XIX. század költőihez

Arany: Fiamnak, Domokos napra, Magányban

Ady: Karácsony: Nem lenne más vallás, összesen csak ennyi: az Istent imádni, az embert szeretni, Gyáva Barla diák, Felszállott a páva

Babits: Zsoltár gyermekhangra, Vers az apostolokról, A magyarok Istenéhez, Eucharisztia, Jónás könyve

Kosztolányi: Számadás

Tóth Árpád: Tetemrehívás

Juhász Gyula: A tápai Krisztus

Harsányi Kálmán: A Balkánt jártuk

Sík Sándor: Megyeri hitvallás

Sinka István: Virág ballada, Ének a Don hőseiről, Végül sírig feketébe, Hontalanok útján

Szabó Lőrinc: Vang-An-Si

Illyés Gyula: Ditirambus a nőkhöz

Horváth Béla: A megváltó üzenet

Vas István: Katakomba, Ima a Szent Péter-templomban

Wass Albert: Előhang

Stetka Éva: Elszántak

Székely Magda: Leüthetsz, én nem ütök vissza. Az én kezem gyöngé a rosszra. Hulló testem helyén leüthetetlen, erősen áll az igazi testem.

E közel félszáz versből össze lehetne állítani egy – magyar irodalmi jézusi kánont. Szövegeket, melyek Isten akaratának teljesítéséről beszélnek; arról, hogy miként legyünk istenektetszők. Címe lehetne e másfajta Bibliának: A jézusi váltás utáni magyar irodalom gyöngyszemei. Lehetne, de minek? Hatástörténete vetekedhetnék a négy evangéliuméval; azaz a világ úgy megy tovább már kétezer éve, mintha el sem mondta volna, amit elmondott az, aki Betlehemben született. Ennek a kánonnak is annyi az esélye, mint az evangéliumoknak. De ha annyi is, az sem semmi. Az van mind a kettőben, aminek a szívünk, a lelkiismeretünk nem tud ellene mondani. Csak az életünk. De talán van még Istennek olyan nevelőiskolája számunkra, amely majd hatékony lesz. Kettő az, amit még nem látott senki. Az egyik az Isten, a másik a jövő. Nincs okunk pesszimistának, optimistának lenni. Csak reménykedni van okunk: Isten csak nem átabotában dolgozik. Csak lesz belőlünk valami olyan, amit Ő is akar. Ő aztán igazán.

Ennek az új kánonnak a szerzői kétszáz évet ölelnek át. A négy evangélium negyvenet, s ha Jézust is szerzőjének tekintjük, akkor hetven évet. Hol mondta el Jézus, tudjuk: Izrael földjén. Hol jegyezték le? Valahol a mediterráneumban. Ezt a magyar kánont, mely Tiszabercelen indult, hol jegyezték le? A Kárpát-medencében születtek, akik írták. Közelebről? Megyek sorban a szerzők születési helyein: Tiszabercel, Debrecen, Egyházashetye, Szódemeter, Kápolnásnyék, Kiskunfélegyháza, Nagyszalonta, Érmindszent, Szekszárd, Szabadka, Debrecen, Szeged, Mezőkövesd, Budapest, Nagyszalonta, Miskolc, Rácegres, Bp., Bp., Válaszút, Szeged, Bp. – Az összesen 22 névből a négy pesti – frissen asszimilált magyar, négyen dunántúliak, a többiek alföldi, nagyjából tiszántúli származékok, s van köztük egy erdélyi is.

Évekkel ezelőtt kért tőlem egy érettségi előtt álló diák tíz verset, melyeket irodalmunkban a legtöbbször értékelek, mert Jézus lelkét árasztják magukból. A mostani gyűjtemény teljesebb, s talán világosan rámutatnak válogatásom alapokára is. Más népek irodalmából is kigyűjthetők lennének ilyen szövegek. Ezek lehetnének szentmiséink második olvasmányai. A mieink pedig adhatnák a harmadik olvasmányt. Alighanem jobban figyelnék rá, mint az egyiptomiaknak a Vörös tengerbe fojtására, vagy mint arra, hogy miként engesztelődött ki az Isten irántunk, mert a Fiát Kaifás meg Pilátus keresztre feszítette.

A napokban küldte az alábbi e-mailt egy barátom:

Kedves Gyurka bácsi! Hát ritka a tegnapi eset, amikor a mondatok így követik egymást:

„Józsue kardélre hányta az amalekitákat és hadi népüket.”

Ez az Isten igéje.

Istennek legyen hála!

– Gyuszi

Válaszom: A magyar irdalom összes szentjei... Könyörögjétek érettünk!

2007

Megjelent:

Koinónia 2007. november

Koinónia 2010. november

Érted vagyok 2011. június

Válogatott írások... (szerk. Faragó Ferenc)